ACADEMIC SPECTRUM

2026-yil 1-son

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

ISSN
3093-9089

Buxoro - 2026

ACADEMIC SPECTRUM

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

№ 1-Son 2026-yil

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy komunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi №1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan

BOSH MUHARRIR:
Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li
Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
TAHRIRIYAT KENGASHI A’ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va texnologiya ta’limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta’lim instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Olimov Shirinboy Sharofovich — pedagogika fanlari doktori, professor (Buxoro davlat universiteti “Pedagogika” kafedrasi mudiri).

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor (O’zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy ta’limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O’quv-uslubiy faoliyatni takomillashtirish boshqarma boshlig‘i).

Safarov Dilmurod Xalimovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor (Navoiy viloyati pedagogik mahorat markazi Akademik faoliyat bo'yicha direktor o'rinbosari)

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor (Buxoro davlat universiteti Yoshlar masalalari va ma`naviy-ma`rifiy ishlar bo`yicha birinchi prorektor).

Rustamov Shavkat Shuhrat o’g‘li - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi mudiri).

Ganjiyev Feruz Furqatovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi professori).

Ismatova Dilafruz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi dotsenti).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar kafedrasi dotsenti).

Tilavov Muxtor Hasan o‘g‘li - psixologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi dotsenti).

Mas’ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li – Buxoro davlat universiteti Psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi

EDITOR-IN-CHIEF:

Akhmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Valeriy Vladimirovich Kuleshov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Sciences (Ukraine).

Elena Vasilyevna Andrienko — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of Physics, Mathematics, Information and Technological Education, Novosibirsk, Russia).

Tatyana Aleksandrovna Romm — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of History, Humanities and Social Education, Novosibirsk, Russia).

Shirinboy Sharofovich Olimov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Bukhara State University, Head of the “Pedagogy” Department).

Lochin Rustamovich Zaripov — Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor (Research Center for the Development of Higher Education under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, Head of the Department for Improvement of Educational and Methodological Activities).

Dilmurod Xalimovich Safarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Navoi Regional Center for Pedagogical Excellence, Deputy Director for Academic Affairs).

Akmal Mardonovich Nazarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Bukhara State University, First Vice-Rector for Youth Affairs and Spiritual-Educational Work).

Shavkat Shuhrat o‘g‘li Rustamov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Head of the “Psychology” Department).

Feruz Furqatovich Ganjiyev — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Professor of the “Psychology” Department).

Dilafruz Tuymuratovna Ismatova — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

Sodiqjon Saidjonovich Mukhlisov — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Information Systems and Digital Technologies” Department).

Muxtor Hasan o‘g‘li Tilavov — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

EXECUTIVE SECRETARY:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li — Lecturer, Department of Psychology, Bukhara State University.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Ахмадов Назирджон Рахмат угли — доктор философии по психологии (PhD), доцент.

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Кулешов Валерий Владимирович — доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии наук (Украина).

Андриенко Елена Васильевна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт физики, математики, информационных и технологических наук, г. Новосибирск, Россия).

Ромм Татьяна Александровна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт истории, гуманитарных и социальных наук, г. Новосибирск, Россия).

Олимов Ширинбой Шарофович — доктор педагогических наук, профессор (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Педагогика»).

Зарипов Лочин Рустамович — доктор педагогических наук (DSc), профессор (Научно-исследовательский центр развития высшего образования при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан, начальник управления совершенствования учебно-методической деятельности).

Сафаров Дилмурод Халимович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Навоийский областной центр педагогического мастерства, заместитель директора по академической деятельности).

Назаров Акмал Мардонович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Бухарский государственный университет, первый проректор по делам молодежи и духовно-просветительской работе).

Рустамов Шавкат Шухрат угли — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Психология»).

Ганжиев Феруз Фуркатович — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, профессор кафедры «Психология»).

Исматова Дилафруз Туймуратовна — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

Мухлисов Содикжон Саиджонович — доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Информационные системы и цифровые технологии»).

Тилавов Мухтор Хасан угли — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Дехконбоев Шохжахон Ойбек угли — преподаватель кафедры «Психология» Бухарского государственного университета.

Olimova Sarvara Sobitxon qizi
Qo‘qon universiteti Maxsus pedagogika yo‘nalishi 2-kurs talabasi

NOGIRONLIGI BO‘LGAN SHAXSLARNING KUTUBXONALAR ORQALI IJTIMOIY INTEGRATSIYASI VA MADANIY HAYOTGA QO‘SHILISHI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada nogironligi bo‘lgan shaxslarning kutubxonalar orqali jamiyatga ijtimoiy integratsiyasi va madaniy hayotga qo‘shilishi masalasi yoritilgan. Kutubxonalarda nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun maxsus infratuzilma, moslashtirilgan axborot resurslari va malakali xodimlarning mavjudligi ularning madaniy va ijtimoiy hayotda to‘laqonli ishtirokini ta’minlashda muhim vosita ekanligini asoslaydi. Shuningdek, O‘zbekiston va xorijiy davlatlar tajribasi solishtirilib, milliy kutubxona tizimini rivojlantirishga doir takliflar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *nogironligi bo‘lgan shaxslar, ijtimoiy integratsiya, inklyuzivlik, maxsus infratuzilma, braille yozuvi, audiokitoblar, elektron resurslar.*

Abstract. *This article discusses the issue of social integration of people with disabilities into society and inclusion in cultural life through libraries. It argues that the presence of special infrastructure, adapted information resources and qualified staff for people with disabilities in libraries is an important tool for ensuring their full participation in cultural and social life. The experience of Uzbekistan and foreign countries is also compared and proposals are made for the development of the national library system.*

Key words: *people with disabilities, social integration, inclusion, special infrastructure, braille, audiobooks, electronic resources*

Аннотация. *В статье рассматривается вопрос социальной интеграции людей с ограниченными возможностями в общество и включения в культурную жизнь через библиотеки. Утверждается, что наличие в библиотеках специальной инфраструктуры, адаптированных информационных ресурсов и квалифицированного персонала для людей с ограниченными возможностями является важным инструментом обеспечения их полноценного участия в культурной и общественной жизни. Также сравнивается опыт Узбекистана и зарубежных стран и вносятся предложения по развитию национальной библиотечной системы.*

Ключевые слова: *люди с ограниченными возможностями, социальная интеграция, включение, специальная инфраструктура, шрифт Брайля, аудиокниги, электронные ресурсы*

Kirish. Jamiyatda nogironligi bo‘lgan shaxslarning to‘liq va teng huquqli hayot kechirishlari bugungi kunda dolzarb masalalardan biridir. Maxsus ehtiyojlari bo‘lgan shaxslarning sog‘lom shaxslar bilan tengligini mashhur olim Stephen Havking ta’kidlab shunday deydi- “Nogironlik bu insonning imkoniyatlariga cheklov emas, balki turli yo‘llar bilan dunyoni o‘rganish usulidir.” Ularning ijtimoiy hayotga to‘liq qo‘shilishi, madaniy, ma’rifiy va axborot resurslaridan foydalanish imkoniyatlarining kengaytirilishi – inson huquqlari va adolat tamoyillarining muhim qismi hisoblanadi. Kutubxonalarda nogironligi bo‘lgan shaxslarni integratsiya qilish ularning jamiyatdagi o‘rnini ko‘rsatib beradi. Avvalo bilishimiz kerak-ki, ijtimoiy integratsiya nima? Ijtimoiy integratsiya - bu yangi kelganlar yoki ozchiliklarning mavjud jamiyatning ijtimoiy tuzilishiga qo‘shilish jarayoni. Ijtimoiy integratsiya, iqtisodiy integratsiya va identifikatsiya integratsiyasi bilan birga, ularni qabul qilayotgan jamiyatda yangi kelganlarning tajribasining uchta asosiy o‘lchovidir[12]. Ijtimoiy integratsiyaning yuqori darajasi guruhlar o‘rtasidagi yaqinroq ijtimoiy masofaga va izchil qadriyatlar va amaliyotlarga yordam beradi. Til, tabaqa, e’tiqod va hokazolardan qat’i nazar, o‘zligini yo‘qotmasdan turli etnik guruhlarni birlashtirish jarayoni. Bu jamiyat

[12] Alexander Thomas, Understanding Social Integration: Theory and Practice, Routledge, 2018, pp. 23-30.

hayotining barcha sohalariga kirish imkonini beradi va segregatsiyani yo‘q qiladi. Kengroq nuqtai nazardan, ijtimoiy integratsiya dinamik va tizimli jarayon bo‘lib, unda barcha a’zolar tinch ijtimoiy munosabatlarga erishish va saqlash uchun muloqotda ishtirok etadilar. Kutubxonalar esa nafaqat bilim olish joyi, balki madaniy va ijtimoiy muhit sifatida nogironligi bo‘lgan shaxslarni jamiyatga integratsiya qilishda o‘ziga xos rol o‘ynaydi. Ular yordamida nogironligi bo‘lgan odamlar nafaqat bilim va ma’lumotlarga ega bo‘lishadi, balki ijtimoiy faoliyatda ishtirok etib, madaniy hayotning to‘laqonli ishtirokchilariga aylanishlari mumkin. Shu bois, kutubxonalar orqali nogironligi bo‘lgan shaxslarning ijtimoiy integratsiyasi va madaniy hayotga qo‘shilishi masalasi keng ko‘lamda o‘rganilishi va rivojlantirilishi zarurdir.

Adabiyotlar tahlili. Nogironligi bo‘lgan shaxslarning ijtimoiy va madaniy hayotga qo‘shilishi masalasi BMT tomonidan qabul qilingan “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risidagi konventsiyada” (CRPD, 2006) ham asosiy o‘rin tutadi. Ushbu hujjatda nogironligi bo‘lgan shaxslarning teng huquqliligi, ta’lim, madaniy hayot va ijtimoiy hayotga to‘liq kirish imkoniyatlari ta’minlanishi kerakligi ta’kidlangan. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ham nogironligi bo‘lgan shaxslarning sog‘liqni saqlash, ta’lim va ijtimoiy xizmatlarga keng kirish imkoniyatlarini ta’minlash zarurligini ta’kidlaydi. Kutubxonalar ijtimoiy integratsiya va madaniy hayotda muhim o‘rin tutadi. Alaimo va O‘Brien tomonidan olib borilgan tadqiqotlarga ko‘ra, kutubxonalar nafaqat bilim olish joyi, balki jamiyatdagi barcha guruhlarni birlashtiruvchi, inkluziv madaniy muhit sifatida xizmat qiladi. Ular nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun maxsus moslashtirilgan resurslar - Braille kitoblari, audiokitoblar, elektron manbalarni taklif etish orqali ijtimoiy faoliyatda ishtirokni osonlashtiradi[13]. Shu bilan birga, zamonaviy kutubxonalar texnologiyalarni joriy etib, nogironlar uchun o‘qish va ma’lumot olish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun kutubxonalarda inklyuziv xizmatlar yaratishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Almazova va Toshkhujaevalarning tadqiqotlariga ko‘ra, Toshkent shahridagi markaziy kutubxonalarda maxsus rampalar, liftlar, Braille va audiokitoblar joriy qilinmoqda. Bu esa nogironligi bo‘lgan fuqarolarning madaniy va ta’lim resurslariga teng kirishini ta’minlashga xizmat qiladi[14]. O‘zbekistonda ham kutubxonalar infratuzilmasini yaxshilash, maxsus xizmatlar va elektron resurslarni kengaytirish orqali jamiyatdagi inklyuzivlik darajasini oshirish muhim vazifa hisoblanadi.

Maxsus ehtiyojlari bo‘lgan shaxslar jamiyatda qiyinchiliklarga duch keladilar bu qiyinchiliklar albatta shaxslarning ta’limiga, faoliyatiga hamda shaxsiy hayot va psixologiyasiga ta’sir qiladi. Ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun ularning individual holatidan kelib chiqib ularga shar-sharoitlar yaratish kerak. Ularning asosiy cheklovlari quydagilar:

Jismoniy to‘siqlar

Ko‘pchilik joylarda nogironligi bo‘lgan odamlar uchun moslashgan infratuzilma yetishmasligi (rampa, lift, maxsus tualetlar yo‘qligi) ularning erkin harakatlanishiga to‘sqinlik qiladi.

Axborotga cheklangan kirish

Kitoblar, hujjatlar va boshqa ma’lumotlar ko‘pincha nogironligi bo‘lganlar uchun qulay formatda (Braille, audiokitoblar, katta shriftda) mavjud emas.

Ijtimoiy stereotiplar va diskriminatsiya

Jamiyatdagi noto‘g‘ri tushunchalar, kamsitish va nogironlikni kamchilik sifatida ko‘rish odamlarning imkoniyatlarini kamaytiradi.

Ta’lim va ish o‘rni bilan bog‘liq muammolar

Nogironligi bo‘lganlar uchun moslashgan ta’lim muassasalari kam va ish bilan ta’minlash imkoniyatlari cheklangan.

Ijtimoiy ajralish va yolg‘izlik

[13] Alaimo, K., & O’Brien, E. *Accessible Libraries and Inclusive Design*, Journal of Library Innovation, 2018.
[14] Almazova, N.& Toshkhujaeva, S. “Inklyuziv ta’lim va kutubxonalar: O‘zbekiston tajribasi,” O‘zbekiston Fanlari Akademiyasi Jurnali, 2022.

Nogironligi bo‘lgan shaxslar ko‘pincha ijtimoiy faoliyatlarda chetda qolishadi, bu ularning ruhiy salomatligiga ta’sir qiladi.

Sog‘liqni saqlash xizmatlarining yetishmasligi

Maxsus tibbiy yordam, reabilitatsiya va psixologik qo‘llab-quvvatlash xizmatlari cheklangan bo‘lishi mumkin [15].

Kutubxonalar nafaqat kitoblarni saqlash va ulardan foydalanish joyi, balki jamiyatning ijtimoiy va madaniy hayotida muhim markaz hisoblanadi. Ular odamlarni bilim bilan boyitish, madaniy merosni asrash va tarqatish, shuningdek, ijtimoiy aloqalarni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega.

Birinchidan, kutubxonalar turli yoshdagi va ijtimoiy qatlamdagi insonlarni birlashtiruvchi joydir. Bu yerda odamlar bir-birlari bilan fikr almashadi, muloqotda bo‘ladi va o‘zaro hamkorlik qiladi. Shu boisdan, kutubxonalar ijtimoiy integratsiyani rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, kutubxonalar madaniy hayotning markazi sifatida sanaladi. Ular turli madaniy tadbirlar - ko‘rgazmalar, adabiy kechalar, seminarlar va ta’limiy mashg‘ulotlar o‘tkazish orqali jamiyatda madaniyat va san’atni rivojlantirishga hissa qo‘shadi. Shu tariqa, kutubxonalar madaniy merosni saqlab qolish va yosh avlodga yetkazishda muhim o‘rin tutadi.

Uchinchidan, zamonaviy kutubxonalar faqat an’anaviy kitoblar emas, balki elektron resurslar, audiovizual materiallar va boshqa zamonaviy texnologiyalar bilan ham ta’minlangan bo‘lib, ta’lim va madaniyatga kengroq kirish imkonini yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, kutubxonalar jamiyatda bilim, madaniyat va ijtimoiy aloqalarni rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim ijtimoiy va madaniy markazlardir.

Maxsus infratuzilma - bu nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamiyatda teng va qulay ishtirok etishini ta’minlash uchun yaratilgan muhit va vositalar majmuasidir. Bugungi kunda zamonaviy kutubxonalar va jamoat joylari shunday infratuzilmaga ega bo‘lishi zarur, unda rampa, lift, maxsus hojatxonalar, ovozli ko‘rsatmalar, Braille yozuvlari, shuningdek, eshitish va ko‘rish imkoniyati cheklanganlar uchun mos texnologiyalar mavjud bo‘ladi. Maxsus infratuzilma nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamiyatda teng va qulay ishtirok etishini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega[16]. Bu infratuzilma nogironligi bo‘lgan shaxslarning o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyatini oshiradi, ularni ijtimoiy hayotga faolroq qo‘shilishiga yordam beradi va jamiyatdagi inklyuzivlik darajasini oshiradi. Shunday qilib, maxsus infratuzilma nafaqat nogironlar uchun qulaylik, balki butun jamiyatning barqaror va adolatli rivojlanishining ajralmas qismidir.

Braille, audiokitoblar va elektron resurslar: Nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun imkoniyatlar:

Braille - bu ko‘rish imkoniyati cheklangan shaxslar uchun maxsus yaratilgan, qo‘l bilan his etiladigan nuqtali yozuv tizimi. U yordamida ko‘rmaydiganlar matnni mustaqil o‘qishlari, bilim olishlari va ijtimoiy hayotda faolroq bo‘lishlari mumkin. Braille kitoblari, jurnallar va boshqa matnli materiallar nogironlar uchun bilim olishda muhim vositadir[17].

Audiokitoblar - bu matnli kitoblarning ovozli yozuvi bo‘lib, ko‘rish qobiliyati cheklanganlar yoki o‘qishda qiyinchiliklarga duch keladigan shaxslar uchun juda qula[18]. Audiokitoblar mobil qurilmalar yoki maxsus audio o‘quv qurilmalari orqali tinglanadi va bilimga kengroq kirishni ta’minlaydi.

Elektron resurslar - zamonaviy kutubxonalar va ta’lim muassasalarida mavjud bo‘lgan raqamli materiallar to‘plami. Bu elektron kitoblar, maqolalar, video va audio darsliklar, shuningdek, maxsus o‘quv dasturlari bo‘lib, ularning ko‘pchiligi nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun maxsus

[15] Hannon, Elliott. "How Policies in Ireland and Chile Hit Disabled People's Job Prospects." Financial Times, 2024, pp. 14–15

[16] World Health Organization & World Bank. *World Report on Disability*. World Health Organization, 2011, 170 pp. 2025

[17] American Foundation for the Blind. “What is Braille?” AFB, 2023

[18] LibriVox. “About Audiobooks.” LibriVox, 2024, 2025.

moslashtirilgan[19]. Masalan, ekranni o‘qish dasturlari, kattalashtirish imkoniyatlari va ovozli qo‘llanmalar elektron resurslardan unumli foydalanishni osonlashtiradi.

Bu vositalar nogironligi bo‘lgan shaxslarning ta’lim olish, madaniy va ijtimoiy hayotga faol qo‘shilishlarini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Bugungi kunda kutubxonalar nafaqat bilim manbai, balki ijtimoiy va madaniy integratsiya markazlari sifatida rivojlanmoqda. Xususan, nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun kutubxonalarning inklyuziv muhit yaratishi global miqyosda katta e’tibor qaratilmoqda. O‘zbekistondagi kutubxonalar ham so‘nggi yillarda nogironligi bo‘lgan foydalanuvchilarga qulayliklar yaratish borasida izchil ish olib bormoqda. Masalan, Toshkent shahridagi markaziy kutubxonalarda maxsus rampa, lift, Braille kitoblar va audiokitoblar joriy etilmoqda. Bu esa nogironligi bo‘lgan fuqarolarning madaniy va ta’lim resurslariga teng kirishini ta’minlaydi. Shuningdek, jahon tajribalariga nazar solganda, ko‘plab rivojlangan davlatlarda kutubxonalar inklyuzivlikni oshirish maqsadida yuqori texnologiyalar va maxsus xizmatlarni joriy qilgan. Masalan, AQShda kutubxonalar “Accessible Libraries”[20] dasturi doirasida ko‘rish yoki eshitish qobiliyati cheklanganlar uchun maxsus elektron resurslar, ovozli qo‘llanmalar va adaptiv qurilmalar bilan ta’minlangan. Yevropada esa kutubxonalar nogironlar uchun interaktiv seminarlar, maxsus dasturlar va ijtimoiy tadbirlar tashkil etib, ularni jamiyatga faol qo‘shilishiga yordam beradi. Bu tajribalar ko‘rsatadiki, kutubxonalar faqat kitob saqlash joyi emas, balki nogironligi bo‘lgan shaxslarning ijtimoiy integratsiyasida muhim vositaga aylangan. O‘zbekistonda ham ushbu tajribalarni kengaytirish, zamonaviy infratuzilma va xizmatlarni rivojlantirish orqali jamiyatdagi inklyuzivlik darajasini oshirish mumkin.

Tadqiqot natijalari tahlili. Nogironligi bo‘lgan shaxslarning kutubxonalar orqali ijtimoiy integratsiyasi va madaniy hayotga qo‘shilishida bir qator dolzarb muammolar mavjud. Avvalo, ko‘plab kutubxonalar maxsus ehtiyojlarga mos infratuzilma va xizmatlar bilan to‘liq ta’minlanmagan. Masalan, rampa, lift, maxsus tualetlar, Braille yozuvlari va audiokitoblar kabi qulayliklar yetarli darajada mavjud emasligi ularning kutubxonaga erkin kirish va foydalanish imkoniyatlarini cheklaydi. Shuningdek, axborot resurslari ko‘pincha nogironligi bo‘lgan foydalanuvchilar uchun moslashtirilmagan formatlarda bo‘lib, ularning bilim olish jarayonida qiyinchiliklarga duch kelishiga sabab bo‘ladi. Shu bilan bir qatorda maxsus ehtiyojlari bo‘lgan shaxslarning madaniy hayotga qo‘shilishlarida ularga bo‘lgan noto‘g‘ri munosabatlardir. Ushu muammolarni hal qilish orqali biz maxsus ehtiyojlari bor shaxslarni ham jamiyatda o‘z o‘rnilarini tez topishlariga va hamma bilan teng holatda kutubxona ma’lumotlarni keng ko‘lamda ishlata olishlariga sabab bo‘ladi. Yuqorida keltirilgan muammolarning yechimlari quydagicha bo‘ladi.

Maxsus infratuzilmani rivojlantirish: Kutubxonalar arxitekturasini nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun qulay qilish maqsadida rampa, lift, maxsus hojatxonalar, Braille va ovozli ko‘rsatmalar o‘rnatilishi zarur. Bu ularning kutubxonaga erkin kirishini ta’minlaydi.

Axborot resurslarini moslashtirish: Braille kitoblari, audiokitoblar, katta shriftli nashrlar va elektron resurslarni kengaytirish kerak. Shuningdek, kutubxonalarda nogironlar uchun mo‘ljallangan maxsus o‘quv dasturlari va texnologiyalarni joriy etish muhimdir.

Xodimlarni malakasini oshirish: Kutubxona xodimlarini nogironligi bo‘lgan foydalanuvchilarga xizmat ko‘rsatish bo‘yicha maxsus treninglar va seminarlar orqali tayyorlash lozim. Bu xizmat sifatini yaxshilaydi va nogironlar bilan muloqotni osonlashtiradi.

Xulosa. Nogironligi bo‘lgan shaxslarning kutubxonalar orqali ijtimoiy integratsiyasi va madaniy hayotga qo‘shilishi jamiyatning inklyuziv va adolatli rivojlanishi uchun muhim omil hisoblanadi. Kutubxonalar nafaqat bilim olish maskani, balki madaniy va ijtimoiy faollik uchun markaz bo‘lib, nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamiyatga to‘liq qo‘shilishida katta rol o‘ynaydi. Biroq, ular oldida jismoniy to‘siqlar, axborotga cheklangan kirish, ijtimoiy stereotiplar va malakasiz xizmat kabi muammolar mavjud. Ushbu muammolarni hal qilish uchun maxsus infratuzilma

[19] National Library Service for the Blind and Print Disabled. “Accessible Reading Formats.” 2025

yaratish, axborot resurslarini moslashtirish, xodimlarni tayyorlash, inklyuziv tadbirlarni tashkil etish va ijtimoiy ongni oshirish zarur. O‘zbekiston kutubxonalari so‘nggi yillarda nogironligi bo‘lgan foydalanuvchilar uchun qulayliklar yaratishda sezilarli yutuqlarga erishmoqda. Biroq, xalqaro tajribalar asosida zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish va xizmat sifatini yanada oshirish muhimdir. Shu yo‘l bilan kutubxonalar nogironligi bo‘lgan shaxslarning ijtimoiy hayotga faol qo‘shilishi, madaniy va ma’rifiy resurslarga teng kirishi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Alexander Thomas, Understanding Social Integration: Theory and Practice, Routledge, 2018, pp. 23-30.
2. Alaimo, K., & O‘Brien, E. Accessible Libraries and Inclusive Design, Journal of Library Innovation, 2018
3. Almazova, N.& Toshkhujaeva, S. “Inklyuziv ta’lim va kutubxonalar: O‘zbekiston tajribasi,” O‘zbekiston Fanlari Akademiyasi Jurnali, 2022.
4. Hannon, Elliott. «How Policies in Ireland and Chile Hit Disabled People's Job Prospects.» Financial Times, 2024, pp. 14–15
5. World Health Organization & World Bank. *World Report on Disability*. 6.
6. World Health Organization, 2011, 170 pp. 2025
7. LibriVox. “About Audiobooks.” LibriVox, 2024, 2025.
8. National Library Service for the Blind and Print Disabled. “Accessible Reading Formats.” 2025

MUNDARIJA:

Nazarov Akmal Mardonovich	Talabalarda kreativ va innovatsion ilmiy faoliyatning psixologik jihatlari	6
Rustamov Shavkat Shuxratovich	Talabalarni innovatsion kompetenligini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	10
Ostanov Shuxrat Sharifovich	Art-terapiya metodlari yordamida talaba-yoshlarning kreativ fikrlash va ijodiy salohiyatini rivojlantirishning psixologik asoslari	14
Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li	O‘smirlarda konstruktiv xulq-Atvorni shakllanishining ijtimoiy psixologik omillari	19
Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li	Sud psixologik ekspertizasida shaxsning emotsional holatini baholash	24
Axtamova Ferangiz G’ayratovna	O‘smirlik davridagi destruktiv xulq-atvorni psixoprofilaktika qilish va kreativlikni faollashtirishga yo‘naltirilgan psixologik yondashuvlar	30
Ashrapov Nodirbek Namoz o’g’li	O‘smirlarda kognitiv rivojlanishning ijtimoiy-psixologik determinantlari va ularning shaxsiy rivojlanishdagi o‘rni	35
Hamroyev Jasur	Talabalari o‘rtasida sun’iy intellekt vositalari yordamida kreativ fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish	40
Axmedova Zarina Rahmat qizi	Loyihaviy yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning fasilitatorlik faoliyatiga tayyorlash mexanizmini takomillashtirish	44
Khakimov Shukhrat Shodievich	Methods of studying the military servant and the military team	49
N.Z.Jumayev	Raqamli davrda ijtimoiy media va sun’iy intellektning yoshlar ruhiy salomatligiga ta’siri	56
Sharopov Suxrob Shodi o`g`li	Talabalarni kognitiv va metakognitiv kompetentsiyalarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari	60
Boboqulova O’g’iloy Komil qizi	Shaxslararo manipulyatsiya va nazorat mexanizmlari: emotsional ekspluatatsiyaning psixologik asoslari	64
Saidova Nodira Nu’monovna	Yoshlar kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda pedagogik psixologiyaning roli	68
Bobojonova Dilnura Husniddin qizi	Dezadaptatsiyalashgan o‘smirlarda adaptatsiya jarayoni rivojlanishining ijtimoiy-psixologik mexanizmlari	73
Абдужабборов Тохиржон Курбанович	Особенности течения и лечения атопического дерматита в зависимости от возраста по данным наблюдений в андижанской области	78

Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich Narzullayeva Iroda Jaloliddin qizi	Tijorat banklarida investitsiyalarni jalb etishda xorij tajribasi	82
Nurmuxammedova Nilufar Alijon qizi Temirova Mashhuraxon Muhammadaminovna	O‘zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o`tish bosqichida xotin-qizlar liderlik faoliyatini rivojlantirishning huquqiy asoslarining mustahkamlanishi	89
Maxmudova Zulfiya Mexmonovna	Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini takomillashtirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	92
Sanoyeva Mohigul Odil qizi	Klassik pedagogik merosni modernizatsiya qilishning zamonaviy talablari va ularni ta’lim amaliyotiga joriy etish mexanizmlari	103
Xolmirzayeva Mushtariybegim U. Abdullayev	Bobi oliy: usmonli davlatining boshqaruv markazi va evolyutsiyasi	107
Dilmurodov Elyorjon Ilg'or o'g'li	Civil society and globalization: the harmony of national values and modern trends	110
Eshpo'latova Xilola Davron qizi	Fransuz tilini o'rganish jarayonida audiovizual materiallar yordamida talabalarning og'zaki nutqini rivojlantirish	116
Abdusalimova Zukhraxon Bakhtiyor qizi	Teaching methodology of the uzbek language for the foreign students	119
Abdullayeva Dildora Muhiddin qizi	Frazeologik sinonimlarning struktur turlari	122
Panaeva Sarbinaz Uzaqbergenovna	Insonlar orasida fabbing (phubbing) holatining paydo bo‘lishi va uning ijtimoiy-psixologik oqibatlari	125
Toshturdiyev Nurbek Nurali o‘g‘li	Jadid ziyolilarining hayot tarzi va ijtimoiy mas’uliyat hissi: ma’rifat va fidoyilik omillari	130
Uzoqova Gulzoda	Konstitutsiya – erkin va farovon hayot garovi	134
Xilola Xolikova Gulamovna, Siroj Nematov G‘ulom o‘g‘li,	Maktab muhitining o‘quvchilar emotsional holatiga psixologik ta’siri	137
Sultonmurod Mamasoliyev Olimjon o‘g’li	Psychological benefits of gamified bilingual learning: a meta-analysis of motivation and well-being	141
Qodriqulova Fotima Ulug’bek qizi	Azot fiksatsiyasi va innovatsiyalar: yasmiq yetishtirishning yangi bosqichi	146
Kurbanova Shukurjon Yeldashbayevna	Turkiy adabiyotda shaxs kamoloti: Hofiz Xorazmiy didaktik qarashlari misolida pedagogik model	150
Obidova O.	Ta’lim psixologiyasi nuqtayi nazaridan zamonaviy pedagogik texnalogiyalarning ta’siri	154
Xasanova Nazokat Shavkatbek qizi	Inson huquqlarini xalqaro himoya qilish mexanizmlari	159
Abdug’ofurov Muhammadqodir	Milliy me’morchilik uslublarida zamonaviylik va restavratsiya muammolari	163

Olimova Sarvara Sobitxon qizi	Nogironligi bo‘lgan shaxslarning kutubxonalar orqali ijtimoiy integratsiyasi va madaniy hayotga qo‘shilishi	166
Jamaldinov Sarvar Azimjanovich	Raqamli ta’lim jarayonlarini o‘rgatishning bo‘lajak pedagoglar tarbiyaviy faoliyatini rivojlantirishdagi ahamiyati	171
Olimova Sarvaraxon Sobitxon qizi	Sensorinevral eshitish nuqsoniga ega bolalarda rivojlanish dinamikasi: tibbiy va pedagogik qarashlar	176
Mamatqulov Botir	The interpretation of personal tragedy in the short stories of nazar eshonqul	181
Bobokalonov Rajab Ostonovich	Tibbiy terminlarda lisoniy lakuna hodisasi	188
Murodjonova Dilzoraxon Tolibjon qizi Iskandarov Sherzod Abdug‘aniyevich	“Tolerantlik” tushunchasining mazmun mohiyati	191
Туйбаева Саида Бахтияровна	Психологические механизмы самозащиты студентов	194
Tursunbayeva Durdonaxon Adxamjon qizi	Atrof-muhitni muhofaza qilishning zamonaviy konsepsiyalari: muammo va yechimlar	198
Ismoilova Zulayho Saidali qizi	Umumta’lim maktablarida xulqi og’ishgan o‘quvchilarning shaxs xususiyatlarini kompleks diagnostika qilish	203
Masharipova Saida Rahimovna	Zamonaviy oilalarda emotsional intellektni boshqarishning ijtimoiy- psixologik mexanizmlarini ishlab chiqish	208
Abdujobborova Rayhona Adhamjonqizi	Xotira turlaridan qanday qilib samarali foydalanish kerak.o‘quvchilar uchun praktik tafsiyalar	212
Arslanova Dilnoza Aleksandrovna Mirzayev Ismoiljon Xasanjon o‘g‘li	Nutqiy rivojlanish bilan mantiqiy fikrlash o‘rtasidagi bog‘liqlik: lingvistik kompetensiya.	216
Xasanova Aziza Kumushbek qizi	Davlat tili taraqqiyoti: muammo va yechimlar	219
Xolboyev Izzatillo Axmadillo o'g'li	Talabalarning akademik muaffaqiyatiga ta’sir etuvchi psixologik omillarning tahlili: o'zini- o'zi tartipka solish strategiyalari	223
Кабулов Саулат Толыбаевич	Основные принципы и теория преподавания русскому языку и литературе	226
Saitova Komila G'ulom qizi	Stressga chidamlilikning psixologik determinantlari: ong, iroda va emotsional o‘zini boshqarishning o‘zaro aloqasi	231
Ro‘ziyeva Sitora Odil qizi	Nega ingliz tili dunyo tili hisoblanadi?	234
To'ychiyeva Madinaxon Sherquzi qizi	Mustaqil ta’lim metodlarining o'quv motivatsiyasiga ta’siri	237
Murodjonova Dilzoraxon Tolibjon qizi	Kimyoning kriminalistikadagi o‘rni	240

To‘rayeva Gulnora Nosirovna		
Qudratova Nozima Bahromovna	Tog‘ay Murod asarlarining til xususiyatlari	244
Pak Diana Aleksandrovna Qurbonova Zamira Mamat qizi	Yangi O‘zbekistonda ota-onalar universitetining maktabgacha ta’limdagi tarbiyaviy funksiyalarini kengaytirish mexanizmlari: muammolar va yechimlar	248
Abdullayeva Madinaxon Alisher qizi	Inglizcha varvarizmlarning o‘zbek tilidagi genderga xos qo‘llanish xususiyatlari	251
Ibrohimova Halima Vahobjonovna	Mamlakatimizda yoshlarning internet tarmogidan tog'ri fodalanishini nazorat qilish	254
Soliyev Ilhomjon Sobirovich	Eshitish nuqsoni bo‘lgan bolalarda nutq rivojlanishining logopedik asoslari	258
Akmalova Bahora Akmal qizi	Erta bolalik davrida ijtimoiy-emotsional va psixologik rivojlanish	261
Alimjonova Sabina Fazliddin qizi	Vatan himoyasi - jasorat ifodasi	265
Ganjiyev Feruz Furqatovich	Globallashuv davrida agressiv o‘smirlar jamiyatga moslashishining ijtimoiy-psixologik determinantlari	269
Zuxriddinova Risola Dilshodbek qizi	Tuban suvo’tlarining ekologiyadagi ahamiyati	274
Ibodulloyev Nurali Sheraliyevich	Integrativ yondashuv asosida otmlarida ta’lim sifatini boshqarish samaradorligini oshirish omillari	278
Umirbekova Nasiba Kenesbaevna	Axborot globallashuv jarayonida o‘smirlarning O‘z-o‘zini anglash transformatsiyasi jarayonlarini shakllantirishga ta’sir etuvchi omillar tahlili	282
Yarashov Azizbek Lazizovich	Correlation analysis of factors of social psychological competence of forensic psychologist expert	286
Ondayev Shuhrat Hasanovich	Profilaktika inspektorlarida kasbiy deformatsiyaning oldini olishning psixologik xususiyatlari	294
Narmuradova Rayhon Uktamovna	Jinoyat sodir etishda affekt holatining psixologik va huquqiy bahosi	298
Jumayeva Laylo Elmurodovna	Pedagogik jarayonda nutq texnikasining ta’lim samaradorligiga ta’siri	301

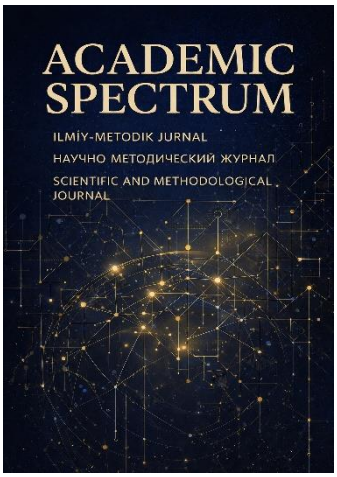

“ACADEMIC SPECTRUM”
ILMIY METODIK JURNALI UCHUN MAQOLALARNI RASMIYLASHTIRISH TALABLARI

“ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy jurnali mualliflari diqqatiga!

1. “ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy jurnali ilmiy maqolalarni o’zbek, rus va ingliz tillarida chop etadi.

2. E’lon qilinadigan maqolalarga bo’lgan asosiy talablar:

- ishning dolzarbligi va ilmiy yangiligi;
- maqolaning hajmi: adabiyotlar ro’yxati, chizma va jadvallar inobatga olingan holatda 3-8 betgacha;
- maqola nomi, annotatsiya (50-60 ta so’z) va tayanch so’zlar (8-10 ta) ingliz, o’zbek va rus tillarida keltiriladi.

3. Maqola boshida mavzu, muallifning F.I.O. (to’liq yozilishi kerak), mualliflar bir nechta bo’lsa, ularning har biri haqida to’liq ma’lumotlar berilishi shart, tashkilot, shahar, mamlakat, muallifning e-maili ko’rsatiladi. Matnda kirish qismi, tadqiqot obyekti va qo’llanilgan metodlar, olingan natijalar va ularning tahlili, xulosa, adabiyotlar ro’yxati, albatta, keltiriladi. Maqolada keyingi 10-15 yilda e’lon qilingan adabiyotlarga havola qilinishi tavsiya etiladi.

4. Matn uchun: Microsoft Word; Times New Roman, 12 shrift, maqola nomi bosh harflarda, interval 1,0; abzas 1,0 sm, yuqori va pastki tomon 2 sm, chap va o’ng tomon 2 sm.

5. Agar maqolaga rasm, jadval, diagramma, sxema, chizma, turli grafik belgilar kiritilgan bo’lsa, ular aniq va ravshan tasvirlanishi, qisqartmalarning to’liq izohi yozilishi lozim. Formulalar matnga maxsus kompyuter dasturlarida kiritilishi kerak.

6. Iqtibos olingan yoki foydalanilgan adabiyot satr osti izohi tarzida emas, balki maqola oxirida asosiy matndagi ketma-ketligi asosida umumiy ro’yxatda ko’rsatiladi. Matn ichidagi ko’chirmadan so’ng iqtibos olingan asarning ro’yxatdagi tartib raqami va sahifasi kvadrat qavs ichida beriladi. Bu o’rinda kitob, to’plam, monografiyalar uchun mualliflarning ism-familiyalari, manbaning to’liq nomi, nashr ko’rsatkichi (shahar, nashriyot va nashr yili) ko’rsatiladi. Jurnal maqolalari va boshqa davriy nashrlar uchun mualliflarning ism-familiyalari, maqola nomi, jurnal nomi, yili va soni, sahifa nomeri ko’rsatiladi.

7. Maqola matni kamida 70-80 % muallifning shaxsiy izlanishlari natijasiga asoslanishi lozim. Topshirilgan maqolalar “Antiplagiat” tizimi yordamida tekshiriladi.

8. Tahririyatga taqdim qilingan maqolalar tahririyat tomonidan taqrizga beriladi. Maqola taqrizdan qaytgach, agar zarur bo’lsa, barcha savol va e’tirozlar bo’yicha muallifga qayta ishlash uchun taqdim etiladi. Maqola nusxalari qaytarilmaydi.

9. Tahririyat maqolani taqrizga yuboradi, taqriz ijobiy bo’lsa maqola jurnalda chop etish uchun qabul qilinadi. Jurnalda anjuman tezislari va ma’ruzalari chop etilmaydi. E’lon qilingan materiallarning haqqoniyligiga va ko’chirilmaganligiga shaxsan muallif javobgardir.

10. Tahririyat maqolaga ayrim kichik o’zgartirishlarni kiritishi mumkin. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan ko’rib chiqilmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

11. Ijobiy taqriz berilgan maqola tahririyat tomonidan qabul qilingan sanaladi. Jurnal tahririyati maqola matnini qisqartirish va unga tahririy o’zgartirishlar kiritishga haqlidir.

12. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan qabul qilinmaydi va ko’rib chiqilmaydi.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy komunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi №1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi,
Buxoro shahri Alpomish ko‘chasi, 9-uy
Elektron manzil: https://fanistiqbollari.uz
Telegram raqami: -998 (91) 245-46-66

“ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy-metodik jurnal.
Buxoro, 2026. № 1-Son.